



Iepenwachten opnieuw in actie nu essentaksterfte massaal de noordelijke provincies teistert

Nieuwe rol voor iepenwachten leidt tot naamsverandering naar Bomenwacht Groningen en Bomenwacht Friesland

De iepenwacht kwam begin jaren negentig in beeld, toen de iepziekte overal in Nederland toesloeg. Nadat ze de iepziekte met succes hebben teruggedrongen tot een halve procent, wil het coördinatieorgaan zich ook nuttig maken bij het beheersen van de essentaksterfte.

Auteur: Santi Raats



Middelstum, aangestaste essen aan Oosterburen.
Foto: Albert-Erik de Winter (lepenwacht Groningen)

In Groningen betekent de essentaksterfte een grote aderlating voor het essenbestand. De mate van aantasting varieert van lichte aantasting tot zware aantasting tot bijna dood. In Groningen speelt de boomziekte tot nu toe veel erger dan in de rest van Nederland. In de hele provincie zijn de afgelopen twee jaar al duizenden bomen opgeruimd. Iepenwacht Groningen wil graag meehelpen in het omgaan met essentaksterfte.

Van Iepenwacht naar Bomenwacht

In het begin van de jaren negentig werd de centrale aanpak van de iepenziekte door het Rijk losgelaten en overgelaten aan de afzonderlijke beheerders zelf. Gevolg was dat de iepenziekte zich sterk uit kon breiden. De jaarlijkse uitval van zieke iepen in Groningen en Friesland liep in 10 jaar tijd op van minder dan 1% tot boven de 10%. Duizenden iepen moesten worden gekapt en de karakteristieke iep dreigde zelfs nagenoeg uit de stad en het landschap te verdwijnen. Ook kostten de sanering en vervanging van de zieke bomen handenvol geld. Daarom besloten de beheerders in Groningen en Friesland de bestrijding van de iepenziekte gezamenlijk op te pakken. Dit resulteerde uiteindelijk in de oprichting van een Stichting Iepenwacht in Friesland en Groningen in 2005. Deze Iepenwachten verzorgen jaarlijks de opsporing en sanering van zieke iepen en zijn er door een centrale aanpak in geslaagd de uitval van bomen door de iepenziekte weer terug te dringen tot minder dan 1 procent. In Groningen verzorgt Landschapsbeheer de coördinatie van de uitvoeringstaken van de Iepenwacht. De Iepenwachten planten ook weer volop iepen aan. Hiervoor worden diverse resistente soorten benut. Vanwege het succes bij de iepenziekte is de Iepenwacht in Groningen ook gevraagd een rol te spelen om tot een gecoördineerde aanpak van andere boomziekten en plagen te komen zoals de eikenprocessierups en de essentaksterfte. Omdat het zich hiermee niet meer beperkt tot iepen, staat de organisatie op het punt om zijn naam te veranderen in Bomenwacht Groningen.

De essentaksterfte in Groningen

In Groningen is een groot deel van de essen aangetast door de essentaksterfte, meldt Iepenwacht Groningen. Uit haar contacten met beheerders en uit waarnemingen in het veld blijkt dat meer dan de helft van de essen langs wegen in lichtere of zwaardere mate is aangetast. Het gaat daarbij om vele duizenden bomen. Als de ziekte zich verder doorzet, en deze bomen moeten worden gesa-

neerd uit oogpunt van veiligheid, betekent dat hier een grote aderlating voor het essenbestand, met name in de noordelijke kleigebieden. De es is hier landschappelijk een belangrijke boomsoort in wegbeplantingen, erfbeplantingen en in de dorpsbossen. De ziekte kwam in Groningen ons land binnen en verspreidde zich van hier over de rest van het land. Waarschijnlijk speelt de boomziekte hier daarom tot nu toe veel erger dan in de rest van Nederland.

Stand van zaken

De mate van aantasting varieert per boom van niet, licht, matig en ernstig tot bijna dood. Opvallend is dat dit ook binnen eenzelfde beplanting sterk kan verschillen. In zwaar aangetaste beplantingen staan soms ook bomen die niet of nauwelijks lijken te zijn aangetast. Ook tussen de regio's ziet de iepenwacht verschillen in de mate van aantasting. De meeste beheerders hebben besloten eerst alleen de ernstig aangetaste en gevaarlijke bomen te kappen, waartoe zij ook vanwege de zorgplicht verplicht zijn. In de afgelopen twee jaar zijn in dit kader al enkel duizenden bomen langs wegen gekapt. Veel beheerders maken zich zorgen over de gevolgen van de ziekte en vragen Iepenwacht Groningen om advies en een gezamenlijke aanpak. Iepenwacht Groningen is bereid te helpen. Hans Eilert, werkzaam bij Landschapsbeheer Groningen: 'Als organisatie waren wij succesvol in de bestrijding van iepenziekte en de aanplant van nieuwe iepen. Mogelijk kunnen wij eenzelfde rol spelen in het omgaan met essentaksterfte.' Iepenwacht Groningen kan daarbij gebruik maken van haar bestaande coördinatienetwerk

voor de inventarisatie van de boomziekte. Ook vindt de Iepenwacht het belangrijk ervaringen met beheerders en onderzoekers uit te wisselen om zo te komen tot een verantwoorde en eenduidige aanpak. 'Voorkomen moet worden dat te snel en teveel bomen worden gekapt' aldus Eilert, die hieraan toevoegt dat veiligheid natuurlijk altijd voorop staat.

Ziektebeheersing

De Iepenwacht beseft zeer goed dat de aanpak van de essentaksterfte heel anders is dan die van de iepenziekte. Bij de iepenziekte zijn preventieve maatregelen mogelijk die voorkomen dat de ziekte zich verspreidt. Daarom worden zieke bomen snel opgespoord en gesaneerd. Ook wordt ziek iepenhout geschild en wordt het hout afgedekt afgevoerd of ter plekke versnipperd om verspreiding door de iepespintkever te voorkomen. Er is een certificering voor iepenaannemers en iepenhoutverwerkers zodat men erop kan toezien dat er zorgvuldig wordt gewerkt. De omgang met de iepenziekte is vastgelegd in een Handleiding Goed Iepenbeheer.

Daarnaast is het succes van de iepenziektebestrijding mede te danken aan het vinden en toepassen van diverse soorten resistente iepen. Maar de essentaksterfte is niet op voorhand in de hand te houden. De *Chalara fraxinea*-schimmel verspreidt zich door de lucht en legt grote afstanden af.

Eerste saneringspilot

In maart dit jaar heeft de Iepenwacht een kleine saneringspilot uitgevoerd in de gemeente

Grootegast. Er is een inventarisatie gehouden van de zieke essen langs een aantal wegen toen ze nog in blad stonden. Enkele honderden aangetaste en potentieel gevaarlijke bomen zijn daarbij gemerkt. Het saneren van deze zieke essen is gecombineerd met het groot onderhoud van houtsingels in het gebied. Deze singels werden voor de helft afgezet om ze in goede staat te houden. Hans Eilert: 'De pilot draaide erom door een gebiedsgerichte en mechanische werkwijze goed onderhoud te verrichten tegen zo laag mogelijke kosten, waarbij de waarde van het vrijkomende hout en snippers zo goed mogelijk wordt benut. De snippers zijn afgevoerd naar een biomassakachel in Marum en zo regionaal benut voor groene energie. De pilot is geslaagd, de kwaliteit van de uitvoering was goed en de resultaten toonden aan dat deze werkwijze de kosten voor de beheerders aanzienlijk beperkt. De gemeente Grootegast was zeer tevreden. Zij heeft ons gevraagd ook het komend jaar de inventarisatie en sanering van zieke essen te verzorgen. Buurgemeenten als Marum en Zuidhorn sluiten zich hierbij aan. Dat is de meerwaarde die je door een goede coördinatie tussen beheerders kunt bereiken. We kappen zeker niet alle essen op een grootschalige wijze. Bomen die niet of in beperkte mate zijn aangetast laten we staan. Daarbij volgen we de richtlijnen van het Bosschap. Wellicht bestaat er een zekere mate van veldresistentie bij bepaalde exemplaren en het is van belang dat we die mogelijk resistente bomen laten staan.'

Inventarisatie en monitoring

Dit jaar wil de Iepenwacht graag in actie komen om samen met de beheerders alle waardevolle essenbeplantingen in de provincie en de mate waarin ze door de essentaksterfte zijn aangetast in kaart te brengen. Veel noordelijke gemeenten waar de ziekte stevig huishoudt, zoals Grootegast, Zuidhorn, De Marne, Eemmond, Delfzijl, Winsum en Oldambt hebben al positief gereageerd. Hans Eilert: 'Op deze wijze krijg je een reëel totaalbeeld en kan de ontwikkeling van de ziekte goed worden gevolgd. Op basis hiervan kunnen prioriteiten gesteld worden en kunnen we samen een verantwoord plan van aanpak maken'. Als tweede fase wil de Iepenwacht graag het verloop van de ziekte in een aantal representatieve beplantingen over meerdere jaren volgen en vastleggen. Interessant is daarbij hoe de ziekte zich verder ontwikkelt bij de licht aangetaste essen en ook om de (nog) niet aangetaste essen te monitoren. De Iepenwacht wil dit project



Treures, kerkhof Doezum. Foto: Albert-Erik de Winter (Iepenwacht Groningen).



Gauke Dam, Iepenwacht Fryslân.



Hans Eilert, Iepenwacht Groningen.

samen met de provincie uitvoeren. Een financieringsaanvraag is nog in behandeling.

Hans Eilert: 'Verder willen we onderzoeken of er behoefte is aan centrale regie bij de sanering van zieke iepen. Het kan bijvoorbeeld aantrekkelijk zijn om samen de sanering van zieke essen en de afvoer van aangetast esenhout op te pakken, want samen ben je een grotere speler. Daardoor kun je het werk voordeliger uit laten voeren en krijg je een betere prijs voor het hout en de snippers. Essenhout dat niet geschikt is voor de houtindustrie levert nog kwalitatief goede chips op. We moeten als beheerders met zijn allen zien dat we op een goede manier met de essentaksterfte omgaan, om de kwaliteit van de beplantingen in stand te houden en de kosten binnen de perken te houden.'

Iepenwacht Friesland

Ook in Friesland oriënteert de Iepenwacht zich op haar rol bij de aanpak van de essentaksterfte en andere boomziekten. 'De Iepenwacht (Bomenwacht) Fryslân zal echter de uitvoeringsactiviteiten over laten aan plaatselijke overheden. Gezamenlijke coördinatie zal wel via het projectbureau van de Iepenwacht kunnen gaan lopen', aldus projectleider Gauke Dam. Friesland kent zandgronden en -met name in het noorden- kleigronden met es. Ook kent het klei- en veengronden met iep. Er zijn veel 'essenbosjes' in het buitengebied waarbij men niet ingrijpt tegen essentaksterfte. 'Er worden veelal

resistente iepen voor de zieke es teruggeplant, maar ook andere boomsoorten,' aldus Gauke Dam. Zijn mening voor wat betreft het ongevaarlijk aanplanten van iepen in plaats van de zieke essen: 'Geen probleem, mits de iepenklonen resistent en divers zijn.'

Gauke Dam vervolgt: 'Duidelijk is dat de impact groot is en dat we hier voorop lijken te lopen. Hoe de situatie zich verder ontwikkelen zal, is moeilijk te voorspellen. Er zijn verschillende scenario's mogelijk. Daarom is nu een goede inventarisatie en monitoring nu ook zo belangrijk. Dat geeft meer duidelijkheid bijvoorbeeld over de vraag of een aantasting in bijna alle gevallen uiteindelijk leidt tot het afsterven van bomen of dat bomen zich ook goed kunnen herstellen. Belangrijk is ook het verdere onderzoek naar de mate van resistentie van diverse soorten essen, zowel op de proefvelden als bij bestaande oudere beplantingen verspreid over de provincies.'

Diversiteit

De Iepenwacht adviseert vooral diversiteit. 'De eenzijdigheid van veel boombeplantingen leidt ertoe dat ziekten en aantastingen zich gemakkelijk kunnen verspreiden,' zegt Hans Eilert. 'De impact van een ziekte is dan ook gelijk heel groot. Dat blijkt uit onze ervaringen met de iepenziekte en nu de essentaksterfte. Hieruit moeten we de les trekken dat we naar meer variatie in de beplantingen moeten streven. Anders blijft het fout gaan: de afgelopen decen-

nia werd het iepenbestand sterk gedecimeerd en beheerders zochten de oplossing massaal in de aanplant van essen. Nu de essen sterk met de dood bedreigd worden moeten we wijzer zijn geworden. Welke bomen waar geplant kunnen worden, is erg afhankelijk van de bodem en de groeiomstandigheden ter plaatse, maar ook van de plaats in het landschap. Deze factoren variëren sterk; het is dus maatwerk en dat vergt wat meer inspanning en vakmanschap. Je kunt in een beplanting afwisselen in boomsoorten, maar waar dat minder gewenst is ook in variëteiten.'

Financieel probleem

Om herplant kunnen de gemeenten en provincies niet heen. Maar volgens Hans Eilert zitten veel beheerders door de essentaksterfte flink omhoog met hun budget. 'Er is weinig geld voor controle en sanering, maar nog minder voor herplant. Het onderhoudsbudget staat bij veel overheden flink onder druk. Het scheelt soms wanneer ze nog een eigen uitvoeringsdienst hebben en het werk in eigen beheer uitvoeren. Maar de essentaksterfte is ook financieel voor veel beheerders een ramp.'



Stuur of twitter dit artikel door!
Scan of ga naar:

<http://www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-4288>